

Педагог сам є творцем власного іміджу. Тому відповідні знання, уміння й навички повинні закладатися ще під час навчання у вищих педагогічних навчальних закладах. Підтвердженням цього є той факт, що розробка питань іміджелогії привертає все більше уваги теоретиків і практиків у галузі соціології і психології, історії і теорії культури, естетики, економіки, педагогіки.

У подальших публікаціях ми плануємо розглянути шляхи формування риторичної майстерності майбутнього вчителя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алехина И. Имидж и этикет в бизнесе. – 2-е изд. – М.: Дело, 2005. – 112 с.
2. Амонашвили Ш.А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса. – Мн.: Университетское, 1990. – 560 с.
3. Берд П. Продай себя. Тактика совершенствования вашего имиджа. – М.: Амалфея, 2004. – 208 с.
4. Даль В.І. Толковый словарь живого великорусского языка: В 4 т. - М.: Рус. яз., 1989. – Т. 2: И – О. – С. 614.
5. Имиджелогия. Как нравится людям / Под ред. В.М. Шепеля. – М.: Народное образование, 2002. – 635 с.
6. Кан-Калик В.А., Никандров Н.Д. Педагогическое творчество. – М., 1990. – 190 с.
7. Карнеги Д. Как вырабатывать уверенность в себе и влиять на людей, выступая публично. – М.: Русская тройка, 1989. – 77 с.
8. Ковальова І.О. Образ педагога. – Х.: Антіква, 2003. – 287 с.
9. Лазарєв М.О. Основи педагогічної творчості: Навчальний посібник для пед. ін-тів. – Суми: ВВП "Мрія" – ЛТД, 1995. – 212 с.
10. Педагогічна майстерність: Підручник / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін. / За ред. І.А. Зязюна. – 2-ге вид., допов. і перероб. – К.: Вища шк., 2004. – 422 с.
11. Психологія: Словник. – М.: Наука, 1990. – С. 134.
12. Соціологія: терміни, поняття, персоналії. Навчальний словник-довідник / За заг. ред. В.М. Пічі. – К.: «Кравелла»; Львів: «Новий світ-2000», 2002. – 480 с.

УДК 811.161

В.А. Василенко

*Сумський юридичний
факультет ХНУВС*

ЛІНГВОКРЕАТИВНІ ЗАВДАННЯ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ДИДАКТИЧНИХ ЦІЛЕЙ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті досліджується проблема формування навичок оформлення і вираження

юридичної думки адекватно поняттю. Для комплексного і системного засвоєння студентами сучасної юридичної термінології автором розроблено творчо-пошукові завдання (вправи), виконання яких сприяє реалізації комплексу педагогічних і дидактичних цілей на заняттях з української мови, формуванню професійно-мовленнєвої особистості майбутніх фахівців юридичної галузі.

The article deals with the research of the problem of skill formation and the expression of the judicial thought which should be adequate to the term. For complex and systematic mastering of modern judicial terminology the author has worked out search-and-creative tasks, which help to achieve complex of teaching and didactic aims at the Ukrainian language lessons, form profession-language individual of the future law specialists.

Проблему мовної культури сучасників досліджують не лише філологи, а й інші спеціалісти, зокрема юристи [3; 6; 8]. Останні відзначають, у першу чергу, "недостатню увагу до стандартизації та термінологізації ділового мовлення" [9, 58] в юриспруденції, що, звичайно, тісно пов'язано з культурою професійного мовлення законодавців, правоохоронців та ін.

Культуру мовлення розглядають як "уміння правильно говорити й писати, добирати мовно-виражальні засоби відповідно до мети і обставин спілкування" [7, 8]. На думку Н. Бабич, "основними комунікативними ознаками культури мовлення є: правильність, точність, логічність, багатство (різноманітність), чистота, доречність, достатність, ясність, виразність, емоційність" [5, 66]. І все ж таки більшість дослідників одностайні в тому, що найважливіші ознаки культури професійного мовлення – це правильність і точність висловлювання.

Головні завдання курсу "Українська мова професійного спрямування" у вищому юридичному навчальному закладі – удосконалення навичок використання мовних засобів відповідно до норм української літературної мови; формування навичок оформлення і вираження юридичної думки адекватно предметові, явищу дійсності або певному поняттю.

Вирішення останнього, а саме – удосконалення вміння точно оформляти і виражати юридичну думку, вимагає постійного вивчення юридичної термінології на заняттях з української мови. Зараз багато пишуть про проблеми формування сучасної термінології в українській юриспруденції, про результати недбалого ставлення до вибору терміна: спотворення змісту статті закону, створення можливості для подвійного тлумачення закону, ускладнення його сприйняття тощо [9, 59]. Тому, вважаємо, не треба обґрунтовувати важливість опанування юридичної термінології майбутніми правознавцями.

Звичайно курс "Українська мова професійного спрямування" не дає студентам комплексного і системного знання сучасної юридичної термінології [1,

58], але може забезпечити їх навичками використання добре знайомих термінів і, що головне, вмінням працювати з незнайомими термінами. Проте досягнення цього ускладнюється через відсутність належного дидактичного забезпечення.

Для розв'язання цієї проблеми розроблено творчо-пошукові завдання, виконання яких сприяє реалізації комплексу педагогічних і дидактичних цілей: коригування мовлення студентів відповідно до літературних норм, збагачення їх лексичного запасу, а точніше – створення базисного словникового запасу юридичної лексики, відшліфовування вміння добирати адекватні мовні засоби для передачі змісту висловлювання і, як результат, формування уважного, дбайливого і, що важливо, творчого ставлення до мови.

Ці завдання розроблялися, щоб сформовані у студентів навички роботи зі спеціальною лексикою відповідали дійсним нині вимогам до використання термінів у мовленні:

- уживати термін лише в одній, зафіксованій у словнику формі;
- уживати термін лише в тому значенні, яке закріплене за ним у спеціальних словниках, довідниках;
- користуватися лише тими похідними формами терміна, які подаються в словнику чи довіднику;
- уникати вживання застарілих, нестандартних, відсутніх у спеціальних словниках і довідниках термінів [5, 127 – 129].

З викладеного вище зрозуміло, що терміни – це така група слів української мови, яка потребує особливої уваги. Тому виконання запропонованих нами завдань можливе лише за умови звернення до спеціальних словників, довідників. До речі, тим самим у студентів виробляються навички користування довідковою літературою, відсутність яких, на думку багатьох учених, є однією з основних причин недостатнього рівня культури мовлення [2, 9; 4, 31]. На жаль, існує небагато довідкових видань з юридичної термінології, зокрема довідник В. Головченка, В. Ковальського "Юридична термінологія", виданий у 1998 р., «Словник юридичних термінів» (російсько-український), виданий у 2000 р., "Юридична енциклопедія", перший том якої був надрукований у 1998 р. Саме ці видання і дали матеріал для завдань, а також ми зверталися до текстів чинних законів, проектів деяких законів, правових актів, що припинили свою дію.

Добре відомо, як важко студентам опанувати термінологію будь-якої науки. Вони непевно почувають себе у безмірній кількості інформації. Щоб не налякати майбутніх фахівців у намаганнях осмислити незнайомі слова,

збагнути їх зв'язок між собою та з іншими словами, пропонуємо студентам спочатку вправи, що вимагають простих дій, кожного заняття їх ускладнюємо, таким чином послідовно відпрацьовуючи своєрідний "алгоритм" роботи з термінами: 1) знаходження юридичних термінів у тексті або серед інших слів; 2) оцінка автентичності форми терміна; 3) ознайомлення з дефініцією терміна; 4) закріплення знання дефініції терміна; 5) визначення належності терміна до певної вузької термінологічної сукупності; 6) творення й аналіз похідних форм терміна; 7) оцінка правильності та доцільності вживання терміна; 8) використання термінів у запропонованих текстах; 9) використання термінів в оригінальних текстах.

Нижче подаємо зразки завдань, згруповані відповідно до зазначених вже етапів роботи з термінами.

1. А. Розглянути подані синонімічні ряди. Які із синонімів уживаються в діловому мовленні в юриспруденції як терміни?

Ліквідувати, знищити, викоренити, скасувати; захисник, адвокат, помічник; забуття, амністія, прощення; арбітр, посередник, суддя, рефері; дотація, дар, пожертвування; повернення, рецидив, вороття, повторення.

Б. Виписати лише ті слова та словосполучення, які, на вашу думку, вживаються як терміни в юриспруденції: *абазур, барокамера, верховенство закону, вимагательство, виправні роботи, віртуоз, відтінок, гардероб, громадянське суспільство, доробок, ересь, жанр, інтонація, каучук, корупція, контрабанда, кримінальне право, лотерея, мозаїка, некролог, операція, перспектива, правоздатність, резонанс, сейф, суверенітет, тираж, фесрія, хроніка, цивілізація, чинник, юрисконсульт, емфітевзис.*

В. Знайти в тексті і виписати юридичні терміни.

Цей Закон відповідно до Конституції України гарантує всім непрацездатним громадянам України право на матеріальне забезпечення за рахунок суспільних фондів споживання шляхом надання трудових і соціальних пенсій.

Закон спрямований на те, щоб повніше враховувалася суспільно корисна праця як джерело зростання добробуту народу і кожної людини, встановлює єдність умов і норм пенсійного забезпечення робітників, членів колгоспів та інших категорій трудящих.

2. А. Визначити правильну форму терміна: *діловодство, діловедення, справоведення; непрацездібний, непрацездатний, нетрудоздатний; пріоритет закону, верховенство закону, головування закону; вимагательство, вимагання, домагання; суверенність, суверенітет.*

Б. Знайдіть серед наведених слів і словосполучень неправильний (неправильно оформлений) термін: *виборна ділянка, громадське суспільство, амністія, арбитр, корупція, рецидив, юристконсульт, контрабанда, правоздібність, емфітевзис, прихід з повинною, галузь права, карне право.*

В. Знайдіть і виправте помилки у формотворенні: *виконавська та законодавча влада; тоталітаристський режим; таємниче голосування; пропорціональна виборча система; незаконне носіння, зберігання, придбання, виготовлення і збування зброї; виправничо-трудова право; оправдувальний вирок; зм'якшуючі обставини.*

3. А. Виписати із спеціального словника або довідника і запам'ятати значення термінів: *адвокат, вимагательство, вирок, галузь права, державна влада, дотація, контрабанда, корупція, кримінальне право, майно, майнове право, пільги, покарання, правоздатність, рецидив, суверенітет, суд, угода, юриспруденція.*

Б. Визначити, яка із запропонованих дефініцій розкриває зміст даного терміна: *амністія (повне або часткове звільнення засудженого від покарання; один з двох відомих кримінально-процесуальному законодавству видів остаточного судового рішення, яким мотивовано проголошується невинність підсудного у злочині; передбачене актом найвищого органу державної влади повне або часткове звільнення від покарання або пом'якшення покарання певної категорії осіб, щодо яких суд виніс вирок); емфітевзис (майновий найм, полягає у переході майна у власність шляхом поступового викупу орендарем за угодою про фінансову оренду; у римському праві – довгострокове право користування чужою землею сільськогосподарського призначення; тимчасове використання майна за плату на праві угоди про оренду).*

В. Записати речення, визначити в них терміни, пояснити, спираючись на контекст, їхнє значення. Перевірити себе за довідником.

Із заробітку засудженого до виправних робіт здійснюється відрахування в доход держави в розмірі, встановленому вирокі суду, але не більше 20 відсотків. Побудова громадянського суспільства є метою суспільного розвитку, засобом всебічного забезпечення інтересів, прав та свобод людини і громадянина. Житлові приміщення, які надаються громадянам, мають бути належно упорядковані з урахуванням умов даного населеного пункту, відповідати встановленим санітарним і технічним нормам та іншим вимогам, передбаченим законом.

4. А. Виберіть термін, зміст якого, на вашу думку, розкриває дефініція:

- *майновий найм, зміст якого полягає в переході майна у власність шляхом поступового викупу орендарем за угодою про фінансову оренду (оренда, емфітевзис, лізинг, давальча угода, застава, іпотека, інвестиція);*

- *дія особи, як передбачена законом, так і та, що законом не передбачена, але не суперечить йому і спрямована на виникнення, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків (договір, юридичний факт, угода, контракт, правоздатність).*

Б. Утворити, добираючи до іменників означення з дужок, юридичні термінологічні словосполучення: *попередження (останнє, усне, адміністративне, суворе, безпідставне); збагачення (швидке, безпідставне, колективне, індивідуальне, випадкове); роботи (сільськогосподарські, студентські, виправні).*

В. Доберіть до запропонованих іменників означення, що разом з іменником утворюють юридичний термін: *гарантії, висновок, відповідальність, діляниця, мова, обставини, приміщення, папери.*

Г. З'ясувати значення поданих пар слів. В яких мовленнєвих ситуаціях кожне з них буде доречним?

Компетенція – компетентність, вимагательство – вимога, вина – провина, диспозиція – експозиція, дотація – нотація, експерт – експорт, гетьманство – гетьманщина, рейтинг – рентинг.

5. А. Визначити, з якими галузями права пов'язані зазначені поняття:

Майно, рецидив, контрабанда, вимагательство, громадянське суспільство, житлове приміщення, рейтинг, верховенство закону, емфітевзис, виборча діляниця, договір перевезення, пропорційна та мажоритарна виборчі системи, лізинг.

Б. Переписати речення, добираючи з довідки і правильно записуючи на місці крапок терміни. Зазначити галузь права, в якій вони функціонують. *Президентом України може бути (житель, мешканець, громадянин) України, не молодший тридцяти п'яти років на день виборів. Обставиною, що пом'якшує відповідальність і враховується судом при визначенні міри покарання, є (прихід з повинною, явка з повинною, добровільне звернення). Поняття ... децю ширше, ніж лише обмін товарами; за ... можна обмінювати і послуги (товарообмін, бартер, торгівля, купівля-продаж).*

6. А. Яка з похідних форм терміна не відповідає нормам української мови? Агент – агенський, агентський; оренда – орендар, орендатор; позов – позовач, позивач; позовний, позивний; торгівля – торгівельний, торговельний.

Б. Замінити словосполучення на синонімічні, використовуючи слова з

дужок: товариство акціонерів (акціонерський, акціонерний), обов'язок громадянина (громадський, громадянський), округ виборців (виборчий, виборний), механізм господарювання (господарський, господарчий), висновок, у якому викладене обвинувачення (обвинувальний, обвинувачений).

7. А. Відредагуйте речення, виправляючи неточності слововживання. *Головне для робітників міліції – це попередження злочинності. Право на освіту – діюча норма Конституції. Верховна Рада відмінила закони, що діяли за радянських часів. Кримінальний кодекс України визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх здійснили.*

Б. Знайдіть у словосполученнях русизми і російські кальки. Запишіть ці словосполучення правильно.

Багаточисельні випадки порушень діючого закону; холодна і вогнестрільна зброя; відволікати бюджетні кошти; сумісна діяльність підприємств; поступати по закону; передвиборча агітація; уклонятися від служби в армії.

В. Відредагуйте речення, уникаючи логічних суперечностей.

З санкції прокурора проводяться окремі слідчі дії і обшуки. Адміністративна відповідальність передбачає застосування до порушників адміністративного стягнення і штрафу. Закон визначає умови реєстрації власного приватного підприємства. Зафіксовано таке ж саме аналогічне порушення законодавства.

8. А. Записати текст, добираючи з дужок найточніше слово. Свій вибір обґрунтувати.

Експропріація – примусове (безкоштовне, безоплатне, безплатне, безвідплатне) або оплачуване відчуження (майна, речей, речей і грошей) органами державної влади, як правило, незалежно від згоди (господаря, володільця, власника, хазяїна). Експропріація є одним з видів (незалежності, суверенітету, самостійності, пріоритету) держави. Законом України "Про власність" (заказано, заборонено, не дозволено) експропріацію без виплати (компенсації, винагороди, зрівноваження).

Б. Замінити в реченнях, де треба, загальноживані слова термінами. Пояснити їх значеннєву відмінність.

Особа вважається невинуватою в здійсненні злочину і не може бути піддана кримінальній карі, доки її провини не буде аргументовано в законному порядку і встановлено обвинувальним присудом суду. Присуд суду іноземної

держави може бути врахований, якщо житель України, чужоземець або особа без громадянства були засуджені за злочин, здійснений за межами України, та знову здійснили злочин на теренах України. Завідомо облудну офіційну заявку громадянина – суб'єкта підприємницької діяльності про фінансову нездатність виконання вимогательств з боку кредиторів називають фіктивним банкрутством.

9. А. Пояснити значення наведених слів, кожне слово ввести в контекст, який найбільш виразно підтвердить дані пояснення: *об'ява – оголошення, кадастр – реєстр, ліцензіар – ліцензіат, девальвація – ревальвація, експорт – імпорт, легалізація – легальність.*

Б. Із спеціального словника або довідника вибрати опорні терміни до поданих нижче тем, з'ясувати їх дефініції.

Приклади тем: "Шляхи розвитку української держави", "Заснування акціонерного товариства", "Відповідальність неповнолітніх за правопорушення".

Наведені зразки завдань для роботи на заняттях з української мови з юридичною термінологією сприяють формуванню професійно-мовленнєвої особистості майбутніх фахівців юридичної галузі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артикуца Н. Нові підходи до мовної підготовки майбутніх юристів і викладачів права // Право України. – 1997. – № 12. – С. 49 – 63.
2. Бабич Н. Основи культури мовлення. – Львів: Прогрес, 1990. – 376 с.
3. Демченко В., Стратонов В. Кримінально-процесуальний закон: стилістичні проблеми // Право України. – 2002. – № 11. – С. 23 – 31.
4. Зубков М. Сучасна українська ділова мова. – Х.: Акта, 2002. – 228 с.
5. Коваль А. Культура ділового мовлення. – К.: Вища школа, 1977. – 223 с.
6. Козьмук Б. Мовне законодавство і мовна політика потребують вдосконалення // Право України. – 2002. – № 10. – С. 4 – 13.
7. Культура української мови: Довідник / За ред. В.М. Русанівського. – К.: Либідь, 1990. – 302 с.
8. Прадід Ю. Юридична лінгвістика як наука і навчальна дисципліна // Право України. – 2002. – № 7. – С. 2 – 7.
9. Токарська А. Культура ділового мовлення юристів: стан і проблеми // Право України. – 1999. – № 11. – С. 58 – 62.